

**«ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАР ОРҚАЛИ СОДИР ЭТИЛГАН
ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. МУОММО ВА ЕЧИМЛАР»**

*Сурхондарё вилояти Термиз тумани
ИИБ хузуридаги Тергов гуруҳи катта
терговчиси подполковник
Чориев Фахриддин Абдуғанпорович*

Кириш: Ҳозирги кунда ижтимоий тармоқлар интернет жамиятининг ажралмас қисмасига айланган. Ушбу платформалар фойдаланувчиларга ўзгаришлар, янгиликлар ва муаммоларни тезкор тарзда алмашиш имкониятини беради. Аммо, бу технологияларнинг тараққиёти билан бирга, ижтимоий тармоқларда содир бўладиган жиноятлар, айниқса, фирибгарлик ҳолатлари ҳам ортиб бормоқда. Бу мақолада ижтимоий тармоқларда содир этилган фирибгарлик жиноятларини тергов қилишдаги асосий муаммолар ва уларни ҳал этиш бўйича таклифлар кўриб чиқилади. Шунингдек, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг бу турдаги жиноятларни аниқлаш ва тергов қилишдаги самарадорлигини ошириш учун зарур бўлган чора-тадбирлар ва методологиялар тавсия этилади.

Аннотация: Ушбу мақола ижтимоий тармоқлар орқали содир этилган фирибгарлик жиноятларини тергов қилишдаги долзарб муаммоларни таҳлил қилади. Мақолада интернет жиноятларининг хусусиятлари ва уларни тергов қилишда учрайдиган асосий қийинчиликлар, хусусан, техник билимларнинг етишмаслиги, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари орасидаги ҳамкорликнинг камлиги ва жиноятларни аниқлашдаги кечикишлар кўриб чиқилган. Шунга асосан, муаммоларни ҳал қилишнинг самарали йўллари, жумладан, малакали мутахассисларни тайёрлаш, халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва ахборот алмашиш тизимларини ривожлантириш бўйича таклифлар берилган.

Калит сўзлар: Ижтимоий тармоқлар, фирибгарлик жиноятлари, интернет жиноятлари, тергов қилиш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш, ахборот хавфсизлиги, жиноятга қарши курашиш, электрон фирибгарлик, интернет ҳуқуқи, техник тажриба.

**«СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАССЛЕДОВАНИЯ МОШЕННИЧЕСТВ,
СОВЕРШЁННЫХ ЧЕРЕЗ СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ: ПРОБЛЕМЫ И
РЕШЕНИЯ»**

Аннотация: Эта статья анализирует актуальные проблемы расследования мошенничеств, совершённых через социальные сети. Рассматриваются особенности интернет-преступлений, основные трудности, с которыми сталкиваются правоохранительные органы при расследовании, такие как недостаток технических знаний, слабое сотрудничество между правоохранительными органами и задержки в выявлении преступлений. На основе этого предлагаются эффективные пути решения этих проблем, включая подготовку квалифицированных специалистов, укрепление международного сотрудничества и развитие систем обмена информацией.

Ключевые слова: Социальные сети, мошенничество, интернет-преступления, расследование, правоохранительные органы, информационная безопасность, борьба с преступностью, электронное мошенничество, интернет-право, технический опыт.

"IMPROVING THE INVESTIGATION OF FRAUD COMMITTED THROUGH SOCIAL NETWORKS: PROBLEMS AND SOLUTIONS"

Abstract: This article analyzes the pressing problems of investigating fraud committed through social networks. It discusses the characteristics of cybercrimes and the main challenges faced by law enforcement agencies during investigations, such as the lack of technical knowledge, insufficient cooperation between law enforcement bodies, and delays in crime detection. Based on this, effective solutions are proposed, including the training of qualified specialists, strengthening international cooperation, and the development of information exchange systems.

Keywords: Social networks, fraud, cybercrimes, investigation, law enforcement, information security, crime prevention, electronic fraud, internet law, technical expertise.

Ҳозирги кунда биз ахборот жамияти билан иш олиб борамиз, у сиёсий, ижтимоий ёки иқтисодий чегараларга эга эмас, бу эса ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг ушбу турдаги жиноятларни аниқлаш, уларни тўхтатиш, тергов қилиш ва айбдор шахсларни жиноят жавобгарлигига тортиш жараёнини аниқ ва самарали олиб боришни катта даражада мураккаблаштиради.

Заманавий технологиялар ҳар йили ривожланиб, илм-фан ва инсон учун дунёни англаш, ҳаётни яхшилаш ва бир-бири билан ўзаро алоқа ўрнатишда янги имкониятларни яратмоқда. Бу ўрнида интернет ҳам муҳим аҳамиятга эга, чунки унинг тармоқлари атрофимиздаги барча муҳитни ўраб олган. Ҳозирги кунда дунёнинг барча мамлакатларида интернетни фойдаланувчи одамни топиш қийин бўлиб қолмоқда. Интернет-технологияларнинг фаол жорий этилиши ҳаётимизни

сезиларли даражада яхшилади, инсонлар ўртасидаги чекловларни ўчириб, алоқа жараёнини энг тезкор қилиб қўйди. Ҳозирги кунда тахминан 2,5 миллиард одам ижтимоий тармоқларда шахсий саҳифаларга эга ва бу кўрсаткич ортиб бормоқда. Дунё аҳолисининг кўп қисми “ВКонтакте”, “Инстаграм”, “Телеграм” ва “Одноклассники” каби ижтимоий тармоқларни фаол ишлатмоқда, бу орқали шахсий маълумотлар (суратлар, видеолавҳалар)ни очик ҳолда жойлаштиришнинг хавфлари ҳақида кўпчилик ўйлаб ҳам кўрмайди.

Олимлардан Ерошенков Н.В. ва Цветов В.Илар ўз изланишларида ушбу муаммони ҳал қилишнинг самарали усулларида бири тергов органлари раҳбарларининг назорат фаолиятини кучайтиришдир. Бунда, айниқса, интернет орқали содир этилган фирибгарлик жиноятлари каби аниқланмаган жиноятларни муҳокама қилиш учун қўшма йиғилишлар ташкил этиш муҳим аҳамият касб этишини ¹алоҳида таъкидлашган.

Шу билан бирга, оператив ходимлар ва эксперт-криминалистик бўлинмалар ходимларини жалб қилиш, тергов жараёнини янада мукаммаллаштириш ва жиноятларни аниқлашда янги, самарали ёндашувлар ишлаб чиқиш имконини беради.

Ижтимоий тармоқларда фирибгарликка қаратилган амаллар жуда кўп ва хилма-хилдир.

- 1. Ижтимоий тармоқлардаги танловлар орқали фирибгарлик:** Масалан, “ВКонтакте” ижтимоий тармоғида фирибгар томонидан яратилган саҳифада куйидаги мазмунда хабар ёзилади: «Биз сизларнинг шаҳрида Apple телефонлари ва аксессуарлари дўконини очмоқчимиз. Танловга иштирок этган биринчи 100 киши учун Apple iPhone XS Max совғаси тақдим этилади. Шартлар: 1) Менга обуна бўлиш. 2) Бу хабарни репост қилиш. 3) Хабарни саҳифангизда биринчи ўринга қўйиш. 4) Белгиланган сонидан репостлар қилиш. Ишонмаганлар ёзманг, ўз вақтида ва менинг вақтида бекор қилманг. Буюртмани брон қилиш хақи 300.000 сўм». Агар иштирокчи шартларга амал қилса ҳам, совға учун пул тўлаш талаб қилинади. Пул тўланганидан кейин фирибгар томонидан саҳифа ўчирилиши ёки администрация томонидан блокланади.
- 2. Интернет савдоси орқали фирибгарлик:** Бунда фирибгарлар товарларни 50% ёки 100% олдин тўлов асосида таклиф қилиб, кейин сифатсиз маҳсулот юборади ёки мижозлар олган товарни етказиб бермайди.

¹ Ерошенков Н.В. ва Цветов В.И “Справочные интернет-ресурсы в раскрытии преступлений, связанных с хищением денежных средств с банковских счетов граждан” <https://cyberleninka.ru/article/n/spravochnye-internet-resursy-v-raskrytii-prestupleniy-svyazannyh-s-hischeniem-denezhnyh-sredstv-s-bankovskih-schetov-grazhdan> (мурожаат санаси: 10.10.2025)

3. **Ёрдам сўраш орқали фирибгарлик:** Бу ҳозирги кунда ижтимоий тармоқлардаги энг оммавий ва кенг тарқалган фирибгарлик усули бўлиб, трагик воқеалар, оғир касалликлар ёки болаларнинг вазияти билан боғлиқ ёрдам сўрашга асосланади.

4. **Ишга жойлашиш хизматлари орқали фирибгарлик:** Машҳур гуруҳларда хорижда ёки маҳаллий ишга жойлашиш бўйича эълонлар ёзилади. Бу схемада фирибгарлар одамларни ишга жойлаштириш учун кўрсатма беради, улардан олдинги тўлов талаб қилинади, шартномаларни расмийлаштириш, тиббий кўриклар, иш жойига билетлар харид қилиш ва бошқалар учун маблағ талаб қилинади ва оқибатда уларни алдайди.

Ҳар йили интернетга асосланган фирибгарлик турлари ўз тараққиётини давом эттиради, шунингдек, бу жиноятларнинг очилишига бир қатор муаммолар тўсқинлик қилмоқда. Бизнинг фикримизча, қуйидаги муаммолар интернет орқали содир бўлган фирибгарлик жиноятларининг ривожланишидаги асосий тўсиқлар сифатида кўрилиш мумкин:

- Илмий таълимнинг етишмаслиги
- Хавфсизлик ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларида мутахассисларнинг малакаси етишмаслиги
- Интернет жиноятларини тергов қилишда тажриба ва махсус билимларнинг камлиги
- Нераскрытые жиноятлар улушининг юқорилиги

Бу муаммолар ўзаро боғлиқ бўлиб, уларнинг барчаси умумий манба ва сабабларга эга. Ушбу муаммоларни аниқлаш ва интернетдаги фирибгарлик жиноятларини тергов қилишнинг методологик усуллари ишлаб чиқиш зарур.

Биринчи муаммо ушбу соҳадаги мутахассисларнинг умумий илмий амалиётига тегишли. Ҳозирги кунда илмий адабиётлар интернетдаги фирибгарлик соҳасини тўлиқ ёритмаган. Афсуски, ёш мутахассислар орасида ҳам ушбу соҳада чуқур билимга эга бўлганлар кам. Ушбу муаммони бартараф этиш учун илмий маълумотлар базасини кенгайтириш, олий таълим муассасаларидаги таълим дастурларини замонавий талабларга мувофиқ янгилаш, мутахассисларнинг малакасини ошириш, хорижий тажриба билан алмашиш ҳамда профессионал конференциялар ва семинарлар ташкил этиш муҳимдир.

Шунингдек, аниқ ва мукамал жиноятлар таркибига оид тадқиқотлар ўтказиш тавсия этилади. Бу тадқиқотлар орқали, ҳуқуқшунослик соҳасидаги билимларни кенгайтириш ва мукамаллаштириш жиноятларни тўғри ва аниқ таърифлаш имконини беради.

Бу борада олимлардан Буцай Д.А. ўз мақолаларида Амалиётдаги камчиликларни хорижий ҳамкасблар билан тажриба алмашиш орқали тўғрилаш

мумкин. Бу билимдаги бўшлиқларни аниқлаш ва терговни олиб боришдаги имкониятлар ҳамда йўлларни топишга ёрдам беради² деб ҳисоблайди. О.А.Науменкоэ эса Интернет-технологиялардан фойдаланган ҳолда содир этилган фирибгарлик жиноятларини тергов қилишда юзага келган муаммоларни ўрганиш натижасида, уларнинг комплекс табиати мавжудлиги ҳулосасига келган³. Бу борада мутахассислар О.А.Науменкоэ ва Буцай Д.А. мулоҳазалари ўринли деб ҳисоблаймиз. Чунки ижтимоий тармоқлар орқали содир бўлган жиноятларни тергов қилишдаги яна бир муаммо — ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларидаги ИТ мутахассисларининг кам малакаси. Бу муаммо, асосан, аввалги муаммоларнинг ечимсизлигидан келиб чиқади. Жиноятларни тергов қилиш ёки текшириш билан шуғулланувчи ходимлар, кўпинча, жиноятнинг объектив томонига оид техник ва технологик хусусиятлардан хабардор эмаслар. Интернет орқали содир бўлган жиноятларни самарали тергов қилиш учун, ҳуқуқшунослик билимлари билан бирга, ИТ соҳасида мукамал билимларга эга бўлиш талаб этилади.

Олинган маълумотларга қараганда 2020 йилда содир этилган фирибгарлик жиноятларининг умумий сони 10496тани ташкил этган бўлса 2023 йилга келиб эса 18492тага етган, таҳлиллар давомида содир этилаётган фирибгарлик жиноятларининг қарийб 60%га яқини айнан ижтимоий тармоқлар ҳиссасига тўғри келмоқда, энг ачинарлиси эа фош этилмасдан қолаётган фирибгарлик жиноятларининг 90%дан ортиғи ҳам айнан ижтимоий тармоқлар ҳиссасига⁴ тўғри келади.

Шунингдек бу борада олимлар М.Х. Ордоков ва Дж.А. Кардановалар ўз ишларида Глобал маълумотлар майдонида содир этилган фирибгарликни жиноятлар жамланмаси сифатида таснифлаш мумкин, уларнинг асосий хислатини бирлашган усулда содир этилиши ва манфаатпарстлик асосидаги мотивация ташкил этади⁵ деб ҳисоблашган.

² Буцай Д.А “ПРОБЛЕМЫ РАССЛЕДОВАНИЯ МОШЕННИЧЕСТВА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ” // <https://cyberleninka.ru/article/n/problemny-rassledovaniya-moshennichestva-v-sotsialnyh-setyah> (мурожаат санаси: 10.10.2025)

³ О.А.Науменкоэ “Проблемы в расследовании уголовных дел о мошенничестве, совершенном с использованием информационно-телекоммуникационной среды” // <https://cyberleninka.ru/article/n/problemny-rassledovaniya-ugolovnyh-del-o-moshennichestve-sovershennom-s-ispolzovaniem-informatsionno-telekommunikatsionnoy-sredy> (мурожаат санаси: 10.10.2025)

⁴ Стат.уз тармоғи. <https://siat.stat.uz/reports-filed/2470/table-data> (мурожаат санаси: 10.10.2025)

⁵ М.Х. Ордоков ва Дж.А. Карданова “О Способах Совершения Мошенничеств В Глобальном Информационном Пространстве” // <https://cyberleninka.ru/article/n/o-sposobah-soversheniya-moshennichestv-v-globalnom-informatsionnom-prostranstve> (мурожаат санаси: 15.10.2025)

Агар ушбу масалага чуқурроқ қарасак, интернетда содир бўлаётган фирибгарлик жиноятларини тергов қилишдаги муаммоларнинг айримлари кўпинча ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимининг ташқи ва ички органлари ўртасидаги ҳамкорликнинг етишмаслиги билан боғлиқ. Бу ҳолат, шубҳасиз, тергов жараёнини кечиктиришга, ушбу жиноятлардан жабрланган шахслар учун адолатли ечимни топишни мураккаблаштиради.

Шунингдек, айрим интернет аламдаги жиноятларнинг тарқалиши жуда тизимли ва ўзига хос ҳудудларда содир бўлиши учун юридик воситаларни энгиллаштириш ва уларга тезкор тарзда самарали реакция бериш аҳамиятлидир. Мобиль алоқа операторлари ва интернет-платформаларининг, айниқса, тўлов тизимлари ва банкларнинг вакиллари билан ишлашнинг самарали усуллари жорий этиш бу билан тўғридан-тўғри боғлиқ. Бундан ташқари, ташқи ахборот манбаларидан аниқ маълумотларни олиш, уларни текшириш ва терговга беришни жадаллаштиришда халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлаш ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Кўшимча равишда, интернетдаги фирибгарликни аниқлаш ва олдини олишнинг самарадорлиги ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг фаолиятига боғлиқ бўлиб, уларнинг ёш ва малакали мутахассислардан иборат кадрлари, шунингдек, уларнинг янги технологияларга оид билимлари муҳим рол ўйнайди. Интернет технологияларининг тез ривожланиши ва уларнинг турли соҳаларга қўлланилаётгани, айниқса, жиноятчилик йўналишида янада тараққий этгани, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг уларга мослашишини талаб қилади. Бунинг учун, суд-экспертларнинг ва терговчиларнинг махсус таълим олишлари, амалий тажрибаларини янада оширишлари керак.

Агар эътибор бериш керак бўлган яна бир муҳим омил – бу интернет-платформаларни амалга оширган ишлаб чиқарувчиларга мажбурий равишда ахборот алмашиш ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига ёрдам беришни таъминлаш механизмини жорий этиш. Масалан, ижтимоий тармоқлар ёки интернет савдоси платформаларини бошқарувчи компаниялар ўзларининг фаолиятларини қонунчиликка мувофиқ равишда ташкил этишлари, яъни жиноят ёки фирибгарлик ҳолатларини тезкор равишда аниқлаш ва тегишли органларга билдириш керак.

Ҳудудлар орасидаги координацияни кучайтириш ҳам муҳим. Бу нафақат давлат органлари, балки жамоатчиликни ҳам фаол жалб қилишни талаб этади. Фуқароларнинг интернетдаги хавфсизлигини таъминлаш учун хабардорликни ошириш, маъмурий ва ҳуқуқий жавобгарликни кучайтириш зарур. Махсус дастурлар ва маърузалар орқали интернет фирибгарликларининг қандай турлари мавжудлиги ва улардан қандай ҳимояланиш кераклиги бўйича жамоатчиликни

узоқ муддатли шаклда маълумотлантириш бўйича тизимли иш олиб бориш керак.

Шунингдек, таълим соҳасидаги ишларни ҳам такрорлаш лозим. Вазирликлар ва олий таълим муассасалари орасидаги ҳамкорликни кучайтириш, талабалар ва ёш мутахассисларнинг янги технологияларга бўлган қизиқишини ушбу соҳадаги иш билан боғлаш муҳим аҳамиятга эга. Ёш мутахассисларнинг интернет жиноятларини аниқлаш ва уларга қарши курашишда фаол иштирок этиши учун мўлжалланган махсус дастурлар яратиш жуда зарур.

Шу билан бирга, интернетдаги фирибгарлик жиноятлари глобал муаммо бўлиб, уни фақат мамлакат даражасида эмас, балки халқаро ҳамкорлик орқали ҳал этиш керак. Халқаро ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг муаммоларга биргаликда ечим топишлари ва амалга оширишлари талаб этилади. Масалан, бир давлатда содир этилган жиноятнинг натижалари бошқа мамлакатда эҳтимолан сезиларли таъсир кўрсатади. Шу сабабли, халқаро ҳамкорликнинг мустахкамланиши интернет жиноятларига қарши курашишда жуда муҳимдир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ерошенков Н.В. ва Цветов В.И “Справочные интернет-ресурсы в раскрытии преступлений, связанных с хищением денежных средств с банковских счетов граждан” <https://cyberleninka.ru/article/n/spravochnye-internet-resursy-v-raskrytii-prestupleniy-svyazannyh-s-hischeniem-denezhnyh-sredstv-s-bankovskih-schetov-grazhdan> (мурожаат санаси: 10.10.2025)
2. 2) Буцай Д.А “ПРОБЛЕМЫ РАССЛЕДОВАНИЯ МОШЕННИЧЕСТВА В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ” // <https://cyberleninka.ru/article/n/problems-rassledovaniya-moshennichestva-v-sotsialnyh-setyah> (мурожаат санаси: 10.10.2025)
3. 3) О.А.Науменкоэ “Проблемы в расследовании уголовных дел о мошенничестве, совершенном с использованием информационно-телекоммуникационной среды” // <https://cyberleninka.ru/article/n/problems-v-rassledovanii-ugolovnyh-del-o-moshennichestve-sovershennom-s-ispolzovaniem-informatsionno-telekommunikatsionnoy-sredy> (мурожаат санаси: 10.10.2025)
4. 4) Стат.уз тармоғи. <https://siat.stat.uz/reports-filed/2470/table-data> (мурожаат санаси: 10.10.2025)
5. 5) М.Х. Ордоков ва Дж.А. Карданова “О Способах Совершения Мошенничеств В Глобальном Информационном Пространстве” // <https://cyberleninka.ru/article/n/o-sposobah-soversheniya-moshennichestv-v-globalnom-informatsionnom-prostranstve> (мурожаат санаси: 15.10.2025)